



O'QUVCHILARNING MAKTAB MUHITIGA MOSLASHISH JARAYONI, IMKONIYATLARI HAMDA QIYINCHILIKLARI

Azizova Latofat Samandarovna

*Toshkent shahar Yakkasaroy tumani MMTB ga qarashli 73-sonli umumiy o'rta
ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya: ushbu maqolada maktab o'quvchilarining maktabga adaptatsiya jarayonlari, uning psixologik xususiyatlari va qiyinchiliklari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: milliy, qadriyat, individual, psixologik, kontekst, individual, pedagog, ijtimoiy, temperament, agressiya

KIRISH

O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy siyosatida milliy o'zlikni anglash, milliy va umumbashariy qadriyatlarni o'zlashtirish orqali shaxs bilan jamiyat o'rtasida uyg'unlikni vujudga keltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada mamlakatimizda yoshlar, o'quvchilarning qobilyatlari, iste'dodlari, ichki imkoniyatlari o'ziga xos individual-psixologik xususiyatlarini tadqiq etish uchun barcha imkoniyatlar mavjud. Kishi dunyoga kelgandan so'ng, avvalo, uning ota-onasi, farzandini unib-o'sishini, kamol topishini istaydi. Kelajakda esa o'z imkoniyatlaridan kelib chiqib shu yurtning biror koriga nafi tegadigan barkamol avlod sifatida ulg'ayadi.

Maktabga borish bolaning hayotida katta o'zgarishlarga olib keladi. Bu davrda uning psixikasi ma'lum bir yukni boshdan kechiradi, chunki bolaning odatiy turmush tarzi keskin o'zgaradi va ota-onalar va o'qituvchilar tomonidan qo'yiladigan talablar kuchayadi. Natijada, moslashishda qiyinchiliklar paydo bo'lishi mumkin. Maktabda moslashish davri odatda 2 oydan 3 oygacha. Ba'zilar



uchun o'qishning birinchi yilida maktabga to'liq moslashish sodir bo'lmaydi. Ta'lim faoliyatidagi muvaffaqiyatsizliklar, tengdoshlar bilan yomon munosabatlar, katta yoshlilarning salbiy baholari asab tizimining keskin holatiga olib keladi, bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi pasayadi, tashvish kuchayadi, bu esa maktabning moslashuviga olib keladi. So'nggi yillarda bolalarda maktab o'qishining boshlanishi bilan bog'liq holda yuzaga keladigan moslashuvni tahlil qilishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu muammo shifokorlarning ham, psixolog va o'qituvchilarning ham e'tiborini tortadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Maktab eng ko'p muhim bosqich bolaning hayotida, uning balog'atga to'liq kirishidan oldin. Aynan shu yerda u kelgusida ijodiy, kasbiy va ma'naviy yuksalish uchun barcha zarur bilim, ko'nikma, ko'nikmalarni egallaydi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, hatto muvaffaqiyatli va sodiq bolalar bog'chasi Bolalar, o'zlari uchun mutlaqo yangi jamiyatni idrok etish qiyin, juda ko'p qat'iy talablar, to'liq va tizimli o'qish, intizom, umuman qatnashmagan bo'lajak birinchi sinf o'quvchilari haqida gapirma ham bo'ladi. maktabgacha ta'lim muassasasi. Ularning barchasi to'g'ri, tizimli moslashishni talab qiladi.

Oldindan boshlash kerak, yaxshisi bilan katta guruh bolalar bog'chasi. Tabiiyki, maktabgacha ta'lim muassasasi doirasida mahalliy ijtimoiy o'qituvchining ishi bolalarni maktab o'quv dasturi tamoyillari, xulq-atvori, intizomi va birinchi sinf o'quvchisining ish jarayonining qisqa muddatli simulyatsiyasi bilan tanishtirish uchun amalga oshiriladi. amalga oshiriladi. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, bu muolajalar ko'pincha etarli emas - chaqaloq hali ham yuqoridagi harakatlarni sof shaklda qabul qiladi. o'yin shakli Bu ham maktabgacha ta'lim guruhining muntazam qatnashishiga xizmat qilmoqda. Ushbu kontekstda ishlash kerak bo'lgan asosiy yo'nalishlar:



- To'g'ri psixologik muhitni yaratish va keng qamrovli o'quv jarayoniga e'tibor qaratish. Bo'lishi kerak kirish shakli bolaga maktab nima uchun kerakligini, u erda nima qilishini, qanday qoidalarga rioya qilish kerakligini va o'zini qanday tutish kerakligini tushuntiring va muntazam ravishda takrorlang. Alohida-alohida, maktabning maktabgacha ta'lim muassasasiga nisbatan aniq afzalliklariga e'tibor qaratish kerak, ayniqsa, agar chaqaloq maktabgacha ta'lim muassasasiga borishning ba'zi jihatlarini yoqtirmasa (kunduzi uxlash zarurati, kechgacha muassasada qolish) kechqurun va boshqalar);
- Uyda maktab o'quv jarayoniga taqlid qilish. Agar bolaning dam olish kunlari va bo'sh kunlari bo'lsa, siz uyda maktab o'ynashingiz mumkin. Talabalar va o'qituvchilarning roli bolalar, o'yinchoqlar, kattalar sifatida o'ynashi mumkin;
- Sirkadiyalik ritmlarni normallashtirish va ularni maktab jadvaliga muvofiqlashtirish. Bu nuance, ayniqsa, maktabgacha ta'lim muassasasiga bormagan va erta ko'tarilgan, ovqatlanish, uxlash va hokazolar uchun aniq belgilangan vaqtlar bilan standart jadvalga odatlanmagan bolalar uchun juda muhimdir;
- Ota-onalar va kelajakdagi o'qituvchining sa'y-harakatlarini birlashtirish. O'qituvchi, pedagogik xodimlar va boshqa bolalarning ota-onalari bilan fikr-mulohazalarni saqlab turish, bolaning moslashuvi, intizom va boshqa omillar sohasidagi yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni va ularni hal qilish yo'llarini birgalikda muhokama qilish;
- Klassik tibbiy tavsiyalarga rioya qilish. Bola maktabga nafaqat psixologik, balki jismonan ham tayyor bo'lishi kerak.

Bolaning maktabga moslashish xususiyatlari

Hozirgi bolalar maktabga moslashishga qiynaladi. Bir qator ijtimoiy va pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, faqat har beshinchi birinchi sinf o'quvchisi jamoaga muammosiz qo'shiladi va deyarli darhol standart o'quv jarayoniga o'rganadi. Bo'lajak birinchi sinf o'quvchilarining qariyb yarmi, hatto



oddiy bolalar bog'chalariga boradigan va yaxshi psixologik xususiyatlarga ega bo'lgan, shuningdek, maktabga tayyorgarlik bo'yicha testlardan muvaffaqiyatli o'tgan, oxir-oqibat moslashish bilan bog'liq muammolarga duch keladi, asosan intizom va o'quv faoliyati bilan bog'liq. Boshqalar yo'qligida bu muammolarning sababi salbiy omillar(oilada salbiy ijtimoiy vaziyat, sog'liq muammolarining mavjudligi va boshqalar) - jamiyatning tavsiflangan ijtimoiy birligining o'yin komponentiga e'tibor qaratish. Bola, to'g'ri va oldindan tayyorlanmagan, o'zi uchun ham aqliy, ham ijtimoiy jihatdan yangi sharoitlarga yaxshi moslasha olmaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Yuqoridagi barcha muammolarni faqat har tomonlama hal qilish mumkin, bu bolaga ta'lim va bilish jarayonida diqqatni to'g'ri joylashtirishga yordam beradi, uni ta'limdagi har qanday muvaffaqiyatga rag'batlantiradi, maktabdagi xatti-harakatlarning aniq intizomiy asosini shakllantiradi.

Ota-onalarga maslahatlar:

- Maktabdan tashqari ham iloji boricha ko'proq muloqot qiling!
- Farzandingiz tengdoshlari bilan har qanday do'stlikni hurmat qiling. U yolg'izlanib qolmasligi juda muhim, natijada u o'ziga do'st topa oladi.
- Uni boshqa bolalar bilan solishtirmang. Undan ko'ra kecha va bugungi yutuqlarini solishtirgan ma'qul
- Farzandingizni zo'r natijalarga tayyorlamang. Odatda birinchi sinfda ko'pchilik buni uddalay olmaydi. Bola o'zini aybdor his qilmasligi va ota-onasining umidsizligini ko'rmasligi kerak.
- Har qanday holatda ham bolani urishmang. Yaxshisi, qilgan ishlari uchun maqtang.



Bolaning maktabga psixologik moslashuvi

Agar bolaning ijtimoiy moslashuvi kelajak maktabi ko'p jihatdan jamiyat va bolalar muhitiga, shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasasining pedagogik ta'siriga, uy sharoitlariga bog'liq bo'lsa, keyin moslashishning psixologik vektori o'zaro bog'liq komponentlarning yaxlit kompleks tizimidir. Ular motivatsiya, kognitiv, og'zaki va etarlilikni o'z ichiga oladi intellektual rivojlanish, bir qator vaziyatlarga nisbatan bolaning harakatlarini tartibga solish, bolaning tengdoshlari va kattalar bilan munosabatlari turi.

IN zamonaviy amaliyot Uchta komponentga ustunlik beriladi:

- shaxsiy tayyorgarlik. Bolaning o'qishni, maktabga borishni, tengdoshlari bilan hamkorlik munosabatlarining yangi darajalarini o'rnatishni, ijtimoiy ahamiyatga ega faoliyat doirasida boshqa ehtiyojlarni amalga oshirishni xohlaydimi yoki yo'qligini ko'rsatadi;
- Iroda va motivatsiyaning mavjudligi. Harakatlar va harakatlarni iroda kuchi bilan boshqarish, o'qituvchining ko'rsatmalarini tinglash, tushunish va chuqur o'rganish, qoidalar doirasida harakat qilish, ma'lum vaqt davomida diqqatni jamlash qobiliyati bilan bog'liq;
- Umumiy intellektual daraja. Daraja bo'yicha talqin qilingan kognitiv rivojlanish, yangi ob'ektiv bilimlarni o'zlashtira olish, mavzuning individual tomonlarini farqlay olish, o'z fikrini shakllantirish, taqqoslash, umumlashtirish va boshqa aqliy faoliyatni ko'rsatish qobiliyati. Shunday qilib, chaqaloq nihoyat ichkariga kirdi boshlang'ich sinf. Kirish qismi sifatida maktabning birinchi kunlari ta'lim muassasasi odatda har qanday bolalar tomonidan ijobiy qabul qilinadi - bayram muhiti, yangilik, yangi his-tuyg'ular bir muncha vaqt o'tgach, klassik ta'lim jarayoni bilan almashtiriladi. Aynan yoqilgan bu bosqich birinchi muammolar paydo bo'lishi mumkin -



agar ular o'z vaqtida hal etilmasa, u holda talaba noto'g'ri moslashish belgilarini ko'rsata boshlaydi.

Maktabga ko'nikish davrida yordam ko'rsatish bo'yicha keng qamrovli ishlar ikki yo'nalishda amalga oshirilishi kerak - bu o'qituvchilar, o'qituvchi va psixologning faoliyati, shuningdek, uyda yordam ko'rsatish.

Maktabdagi asosiy tartib-qoidalar:

- Birinchi sinf o'quvchilari va ularning oila a'zolarining o'quv jarayoniga tayyorligi diagnostikasi;
- Nosozlikning og'ir belgilari bo'lgan bolalarga shaxsiy yordam ko'rsatish;
- Yangi ijtimoiy makonni o'zlashtirishga, tengdoshlar bilan muloqot qilish qobiliyatiga, maktab hayoti qoidalari va me'yorlariga rioya qilishga qaratilgan psixologik-pedagogik mashg'ulotlarni (ham individual, ham guruh) tashkil etish va to'g'ri o'tkazish;
- Birinchi o'qituvchining to'g'ri joylashishi, tizimli o'quv jarayoniga urg'u berish, dam olish, qulay muloqot va bolalar nuqtai nazaridan o'qituvchi kontseptsiyasidan o'qituvchi rolga silliq o'tish bilan suyultiriladi.

Uy faoliyati:

- Janjal va tantrumlarsiz eng qulay psixologik muhitni saqlash;
- Ta'limning dastlabki bosqichlarida kichik muvaffaqiyatlarni ham rag'batlantirish;
- Maktab kunining batafsil tahlili - uni birinchi sinf o'quvchisi qanday o'tkazgan;
- Bolani yaxshi baholar uchun emas, balki, albatta, yaxshi ko'rishlari nuqtai nazaridan baholarga qo'yiladigan talablarni kamaytirish;



- Tabiiyki, dam olish va o'yin-kulgiga zarar etkazmaydigan maktab to'garaklari yoki boshqa tadbirlar doirasida bola o'zini namoyon qilmoqchi bo'lgan qo'shimcha faoliyat sohasini izlash va topish;
- Dam olish va faoliyatning kunlik ritmlarini maksimal darajada optimallashtirish, to'liq 8 soatlik uyquni ta'minlash;
- To'liq turli xil va muvozanatli ovqatlanish, shuningdek, maktab uchun qo'shimcha quruq ratsionni tashkil etish (maktab tushligi bo'lsa ham) - pechene, olma, suv, sharbat;
- O'tkir respirator virusli infeksiyalar epidemiyasi paytida (odatda ular oktyabr oyida boshlanadi) - qo'shimcha vitamin-mineral komplekslar, anaferondan profilaktik foydalanish.

Bolaning maktabga moslashish davri

Birinchi sinf o'quvchisining moslashish davrini muvaffaqiyatli yakunlashini izohlaydigan aniq vaqt doirasi yo'q - bu murakkab jarayonga juda ko'p omillar ta'sir qiladi. Biroq, bu jihatdan shartli ravishda uchta asosiy bolalar toifasi ajratiladi:

- 1-guruh. Bolalar o'quv jarayonining dastlabki ikki oyida maktabga moslashadi. Bu toifaga mansub bola tezda tengdoshlar guruhiga qo'shiladi, maktabda xulq-atvor va o'qish asoslarini o'zlashtiradi, yangi tanishlar orttiradi. Uning psixologik holati barqaror, o'qituvchining talablari keskinliksiz bajariladi. Birinchi haftalarda ular bolalar yoki sinf o'qituvchisi bilan munosabatlarda biroz noqulaylik his qilishlari mumkin, ammo oktyabr oyining oxiriga kelib ular o'zlarining yangi maqomiga to'liq o'rganadilar, asosan yaxshi kayfiyatga ega, tashqi va ichki xotirjam, xayrixoh va vijdonli;
- Guruh 2. Ushbu toifadagi bolalar uzoqroq moslashish davriga ega - odatda olti oygacha. Ular o'zlari uchun yangi o'quv jarayonini idrok etishda qiynaladilar, intizom bilan bog'liq muammolarga duch kelishadi, ko'pincha sinfda o'ynaydilar, o'qituvchining so'zlariga salbiy munosabatda



bo'lishadi, asosiy maktab o'quv dasturini o'zlashtirishda engil yoki o'rtacha qiyinchiliklarga duch kelishadi. tengdoshlar. Yilning birinchi yarmining oxiriga kelib, yuqoridagi asosiy salbiy ko'rinishlar sezilarli darajada zaiflashadi yoki butunlay yo'qoladi;

- 3-guruh. Ushbu guruh bolalarining ijtimoiy va psixologik moslashuvi jiddiy qiyinchiliklar bilan bog'liq. Vaziyatdan qat'i nazar, ularda salbiy va salbiy his-tuyg'ular hukmronlik qiladi, ko'pincha hatto yilning ikkinchi yarmida maktab o'quv dasturi va bilimlarini qisman yoki to'liq rad etish kuzatiladi. Sinfda uchinchi guruh bolasi deyarli nazorat qilinmaydi, bundan tashqari, u o'quv jarayoniga va o'qituvchining ishiga muntazam ravishda aralashadi. Bunday holda, klassik moslashish choralari bilan aniq natijalarga erishish mumkin emas - psixolog va ijtimoiy pedagogning individual tizimli ishi, bundan tashqari, birinchi sinf o'quvchisiga ham, uning oilasiga ham (ko'pchilikda) hollarda, bu maktabni rad etishda asosiy rol o'ynaydigan oila omilidir). Maktabning birinchi yilida bolaning ota-onalari ko'pincha bolasini yangi jamiyatga moslashtirishda tizimli qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ba'zi hollarda ularni og'riqsiz yo'q qilish mumkin, individual muammolar esa uzoq vaqt davomida oilani ta'qib qilishi mumkin. o'rta maktab. Oddiy salbiy holatlar va ularni hal qilishning mumkin bo'lgan usullari:

- Yomon taraqqiyot. Bolaning maktab o'quv dasturini haqiqiy yoqtirmasligini va undan orqada qolayotganini ajratish kerak - ikkinchi holda, asosiy salbiy ko'pincha ota-onalarning o'zlari tomonidan olib keladi, ular boladan asossiz yuqori yutuqlarni kutishadi. Ular yo'q bo'lganda, hatto norozilikning yashirin namoyishi ham birinchi sinf o'quvchisiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Yangi jamiyatga qo'shilish bilan bog'liq muqarrar moslashish qiyinchiliklari haddan tashqari talablar bilan qo'zg'atiladi va rivojlanadi, bu esa oxir-oqibat o'zlashtirishga imkon bermaydi. yangi



material. Ta'lim jarayoniga uzoqroq va silliq kirish o'rniga, bola asosiy dasturdan tobora ortda qolmoqda. Ushbu muammoni hal qilish yosh bolalarning faoliyatiga nisbatan sodiq munosabatda bo'ladi. maktab yoshi va ta'lim sohasidagi har qanday, hatto arzimagan muvaffaqiyatlarni rag'batlantirish;

- Dangasalik. Bu muammo yaxshi ma'lum va buning sabablari ko'p bo'lishi mumkin. Ko'pincha, bu kognitiv motivlarga bo'lgan ehtiyojning pastligi (bola boshqa narsaga ishtiyoqi), o'z tezligining umumiy sekinligi. aqliy faoliyat temperament, tashvish va o'z-o'zidan shubhalanish, aniq motivatsiyaning yo'qligi, muvaffaqiyatsizlik qo'rquvi, shuningdek, buzilganligi sababli. Siz dangasalikni faqat bola bilan uzoq muddatli tizimli ish (shu jumladan uy vazifasini bajarish), qo'shimcha motivatsiya va bolaning ruhiyatiga qattiq bosim va janjallarsiz boshqa usullar bilan engishingiz mumkin;

- Ishlab chiqarish faoliyatidan voz kechish. Bola darsda hozir, lekin bir vaqtning o'zida o'qimaydimi? Oddiy muammo chalg'itishning kuchayishi, o'ziga chekinish, shuningdek, otaonadan e'tibor, sevgi va iliq his-tuyg'ularning etishmasligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. U maktabdagi vaqtni maishiy muammolardan dam olish sifatida qabul qiladi. Mumkin bo'lgan tuzatish bolaga ajratishdir Ko'proq e'tibor, oiladagi janjallarni minimallashtirish;

- Ko'rgazmali itoatsizlik. Agar bola e'tiborni haddan tashqari talab qilsa, har doim uning markazida bo'lishni yaxshi ko'rsa, u ko'pincha o'qituvchining iltimosiga qaramay, jamoat intizomi va xulq-atvor qoidalarini qo'pol ravishda buzish bilan bog'liq bo'lgan vaziyatlarni qo'zg'atadi. "Omma uchun o'ynash" ba'zida darslarning buzilishiga va bosh o'qituvchi, direktor va ota-onalarning majburiy chaqiruviga olib keladi, ular shaxsiy e'tibor bilan bu ehtiyojni qisman qondiradilar. Ko'pincha muammoni bartaraf etishga



yordam beradigan bu holatda haqiqiy jazo vaqtinchalik e'tibordan mahrum bo'lishdir. Shu bilan birga, pedagogik jamoa va ota-onalarning sa'y-harakatlarini o'zaro bog'lagan holda kompleks tarzda tarbiyaviy chora-tadbirlarni amalga oshirish kerak;

- Verbalizm. Bolaning maktabga moslashish jarayonlarining buzilishi bilan bog'liq juda ziddiyatli va chuqur muammoli vaziyat - fikrlash jarayonlarida kechikish bilan birga birinchi sinf o'quvchisida nutq rivojlanishining yuqori darajasi. IN maktabgacha yosh ko'pgina otaonalar bolaning nutqiga maksimal darajada e'tibor berishadi, shu bilan birga mavhum, amaliy, mantiqiy fikrlash bola, buning natijasida jonli nutq, ota-onalar va o'quvchining o'ziga bo'lgan hurmati yuqori sifatli bilimlarni o'zlashtirish bilan qo'llab-quvvatlanmaydi. Bu esa ko'plab muammolarni, jumladan, bolaning onasi va otasining pedagogik jamoaga nisbatan salbiy munosabatini keltirib chiqaradi – ular yaxshi gapiradigan va she'r aytadigan farzandi nega asosiy maktab o'quv dasturini surunkali ravishda o'rganmasligini tushuna olmaydi.

Ushbu vaziyatni hal qilish samarali faoliyatni rag'batlantirish va nutq oqimini inhibe qilish bilan majoziy fikrlashni (mozaikalar, ilovalar, chizmalar va boshqalar) majburiy rivojlantirishdan iborat.

XULOSA:

Shuni hamisha yodda saqlash lozimki, bola ixtiyorsiz ravishda nafaqat chiroyli va kerakli narsalarga, balki turli salbiy ko'rinish va holatlarga ham taqlid qilishi mumkin. Ixtiyoriy taqlidchanlik irodaviy zo'riqishni talab etadi. Bunday vaziyatlarda bola maqsadga yo'naltirilgan ravishda u yoki bu xatti-harakatni amalga oshiradi, bu xatti-harakatlarini qoida, namuna etalonga moslashtirishga intiladi. O'qituvchi boladagi ixtiyoriy taqlidchanlik xususiyati orqali ularda samarali ijtimoiy odat va xislatlarni rivojlantirishi mumkin. Har qanday xatti-



harakat va faoliyatda o'qituvchi bolani baholaydi, o'quvchi shu baholash asosida esa o'z-o'zini baholashga o'rganib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. <https://goaravetisyan.ru/uz/shkolnaya-dezadaptaciya-prichiny-i-posledstviyashkolnaya-dezadaptaciya-opytno-eksperimentalnaya-rabota/>
2. <https://hiddenshell.ru/uz/psihologicheskie-osobennosti-adaptacii-rebenka-k-shkolevidy-i-urovni/>
3. Toshpo'latov , A. (2023). SHAXS PSIXODIAGNOSTIKASIDA PROYEKTIV METODIKALARDAN FOYDALANISH. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(5 Part 2), 170–178. извлечено от <https://inacademy.uz/index.php/ejsspc/article/view/16154>
4. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8001510>